

Refleksiv solidarisk . . .

Peter Koudahl anmelder



Søren Juul:
MODERNITET, VELFÆRD OG SOLIDARITET.
En undersøgelse af danskernes moralske forpligtelser.
Hans Reitzels Forlag, 2002, 395 sider.

Er det rigtigt, at danskernes stadig mere individualiserede livsstil udhuler den gensidige solidaritet, der er fundamentet for samfundets sammenhængskraft? Er det rigtigt, at udbygningen af velfærdsstaten har svækket den personlige solidaritet og det civile engagement?

For at finde ud af dette har Søren Juul, lektor i forvaltning ved Roskilde Universitetscenter og tidligere ansat ved Socialforskningsinstituttets forskningsgruppe om socialpolitik og marginalisering, lavet en spørgeskemaundersøgelse blandt 1738 danskere over 18 år og foretaget 48 kvalitative interviews. Han konkluderer blandt andet, at danske forældre har travlt, men at de gør sig store anstrengelser for at skabe gode rammer for – og oplevelser med deres børn. Danskerne føler sig som helhed solidariske med samfundets svageste, men vil ikke selv have kriminelle og narkomaner for tæt på inde på livet. Slet ikke for tæt på deres bopæl. Ligesom i en række tilfredshedsundersøgelser peger Juul på, at danskerne som helhed støtter op om velfærdsstaten og betragter denne som garant for fastholdelsen af retfærdighed og solidaritet. Men danskerne kræver på den anden side også, at kunne modtage velfærdsydelse som ældrepleje, børnepasning og fornøden pleje og omsorg ved sygdom når der er behov. Juul mener med sin undersøgelse at kunne vise, at hvor solidariteten tidligere var bundet op på de store fællesskaber som fagbevægelse og i lokalsamfundet, har solidariteten udviklet sig til at blive et refleksivt projekt for den enkelte,

således at hver enkelt selv tager stilling til hvordan og med hvem man skal være solidarisk forpligtet. Muligheden for at være refleksiv solidarisk ser dog ud til at være forbeholdt den ressourcestærke del af befolkningen, hvilket som konsekvens kan have, at den ressourcevage del af befolkningen der ikke genkendes som sådan, risikerer en samfundsmæssig marginalisering og at risikoen øges for at denne gruppe får stadig sværere ved at realisere et fuldt medborgerskab. Som sådan lægger bogens konklusioner op til en fortsat diskussion af velfærdssamfundets udvikling i bred forstand og til en diskussion af betingelser og muligheder for medborgerskabet.

Undersøgelsen har til formål at se på borgernes solidaritet på både et holdnings- og adfærdsplan (p. 9). Der er ikke tvivl om, at undersøgelsen indfrier ambitionen om at klarlægge borgernes holdninger. Det er straks mere tvivlsomt, om ambitionen om at klarlægge borgernes adfærd indfries. Mange af de spørgsmål der omhandler adfærd tager udgangspunkt i hypotetiske situationer som: "Vil du lade dine naboer flytte midlertidigt ind, hvis de blev boligløse eller havde problemer"? "Har du venner som du ville invitere juleaften, hvis han/hun var alene"? Og som Juul selv anfører (p. 267): "Det er naturligvis ganske uforpligtende at erklære sin beredvillighed til at hjælpe..." Jeg er af den opfattelse, at undersøgelsen først og fremmest bidrager til afklaring af borgernes holdninger og kun i meget lille udstrækning til afklaring af adfærden.

Udgangspunktet for undersøgelsens solidaritetsbegreb – som Juul selv benævner et "helt igennem moralsk fænomen" (p. 364) findes hos Bauman, der identificerer moral som en præ-social evne, der gør det muligt for mennesket at sætte sig i "den andens sted". Et begreb som Bauman har udviklet i forbindelse med sine diskussioner om Holocaust. Han forstår moralen som noget der kommer fra individet og ikke som noget der kommer fra samfundet. Pointen er, at hvis moral kommer fra samfundet, kan der ifølge Bauman ikke eksistere standpunkter ud fra hvilke man kritisk kan vurdere samfundet og dets institutioner. Juul fremhæver Hannah Arendts møde med Adolf Eichmann, hvor hun konstaterede at han ikke kunne indse, at han havde gjort noget forkert gennem sin afskyelige medvirken i Holocaust. Han havde jo blot udført de ordrer han fik – og i følge Bauman forsømt den moralske forpligtelse der følger med det at have en moral, at sætte sig i "den andens" sted.

At moral også er kulturbestemt, eksempelvis i forhold til hvem eller hvad der opfattes som "den anden", er der næppe tvivl om. Hele den antropologiske forskning vidner om dette. På den ene side er spørgsmålet derfor, om det fundament for "solidaritet" som Juul anvender i sin undersøgelse kan indfri de ambitioner der ligger for undersøgelsen. På den anden side er det spørgsmålet om Juul faktisk anvender det solidaritetsbegreb han argumenterer for. Eksempelvis hedder det i kapitlet om solidaritet i familien: "At relationen mellem forældre og børn ikke udelukkende er et følelsesmæssigt spørgsmål, men også et spørgsmål, der vedrører moralske forpligtelser, fremgår klart, hvis man sammenligner med fremmede kulturer, hvor der er helt andre normer for børneopdragelsen og ansvarligheden over for de ældre end i den vestlige verden" (p. 132). Med andre ord er der her tale om at moralen er kulturbestemt og ikke præ-social.

Undersøgelsen er designet som en tvær-snittsundersøgelse, hvilket indebærer at den tegner et her-og-nu billede af situationen. Der er således ikke tale om, at undersøgelsen lægger op til at klarlægge forandringer i danskernes moralske forpligtelser. Hvilket dog ikke forhindrer Juul i at konkludere at: "Helt overordnet befæster undersøgelsen tesen om en *bevægelse* i retning af en refleksiv personlig solidaritet. Færre og færre ting ligger endeligt fast, og næsten alt er genstand for diskussion og forhand-

ling. Indenfor familien viser det sig blandt andet ved en kolossal vækst i skilsmissefrekvensen og i antallet af børn der vokser op i eneforsørgerfamilier og i sammenbragte familier. *Intet er længere helt sikkert*, og kun et mindretal kan i dag forvente at vokse op i en traditionel kernefamilie bestående af far, mor og børn" (p.370, mine fremhævelser).

Ud over at undersøgelsen ikke analyserer en udvikling, illustrerer citatet i hvor høj grad Juul henter sin samfundsforståelse hos Giddens. Der er tale om noget nær en ren gengivelse af Giddens forestillinger om "Modernitet og selvidentitet" og pointen i citatet er som taget ud af "En løbsk verden".

Det er ikke let at give en samlet karakteristik af bogen. Som læser efterlades man med nogen forvirring om undersøgelsens teoretiske grundlag, og ikke mindst om det er de samme teoretiske begreber der indledningsvis argumenteres for, som anvendes i analysen af det empiriske materiale. Det svækker i nogen grad bogens konklusion, at der til trods for at der gentagne gange gøres opmærksom på de begrænsninger der ligger i en tvær-snittsundersøgelse alligevel forsøges konkluderet som om der er tale om en forløbsundersøgelse. Sandsynligvis en konsekvens af Juuls tilslutning til Giddens modernitetsforståelse.

Blandt dele af velfærdsforskningen ses en bekymring for, hvorvidt den fortsatte udvikling af velfærdssystemet medfører afvikling af den solidaritet der knytter sig til civilsamfundet. En bekymring som den nuværende regering forsøger at imødegå gennem en mere eller mindre skjult dagsorden om at indføre en "minimalstat" og erstatte store dele af velfærdssystemet med markedet som den dominerende regulator. Med Juul's undersøgelser synes denne bekymring stærkt overdrevet. Undersøgelsen peger snarere i retning af en risiko for, at udviklingen af en "minimalstat" vil føre til en yderligere marginalisering af de ressourcetsvage samfundsgrupper og en yderligere samfundsmæssig polarisering. I den forbindelse er det bemærkelsesværdigt, når Juul kan konstatere, at det er de yngre generationer der er mest kritiske overfor det velfærdssystem, som de selv er vokset op under. Som sådan stiller bogen skarpt på de udfordringer der ligger i en fortsat udvikling af velfærdssystemet med henblik på fremtidig sikring af alle samfundsgruppers mulighed for at realisere et medborgerskab.